Tamamı el yazması

OKULA YARDIMCI
SINAVLARA HAZIRLIK

TYT
Temel Yeterlilik Testi

TÜRKÇE

VİDEO
SORU
ÇÖZÜMÜ

ÖĞRENCİM DEFTERİ

KONUŞAN KAPAK

MURAT yayıncılık 1983
MURAT YAYINLARI

İLETİŞİM - DİLİN İŞLEVLERİ

⇒ Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılmasına iletişim denir.

⇒ İletişim; sembol, davranış, işaret ve yazı yoluyla da gerçekleştirilebilir.

İletişimin Temel Öğeleri

GÖNDERİCİ : İletişimde iletiyi (mesaj) gönderen, iletişimi başlatan kişidir.

ALICI : Göndericinin iletiyi gönderdiği varlıktır.

İLETİ : Göndericinin aktarmak istediği mesajdır.

KANAL : Göndericinin iletiyi gönderme aracıdır.

KODLAMA : İletinin gönderilme biçimidir.

DÖNÜT : Alıcının, göndericinin mesajına verdiği yanıttır.

BAĞLAM : İletişimin gerçekleşmesi için gereken koşulların bir arada bulunduğu ortamdır.

DİLİN İŞLEVLERİ

Göndergesel işlev

⇒ Bu işlevde dil; bilgi vermek, bir şeyi açıklamak ya da bir düşünceyi aktarmak amacıyla kullanılır.

⇒ Sözcükler genellikle gerçek anlamlıdır.

* İstanbul, Marmara Bölgesi'nde yer alır.
* Yazarın son kitabı, köy konusunu ele almış.
* Tiyatro, göstermeye bağlı bir türdür.

Göndergesel işlevin temelinde öğreticilik vardır.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Heyecana Bağlı İşlev

⇉ Öznellik ağır basmaktadır.

⇉ İleti, göndericinin duygu ve heyecanlarını aktarır.

* Yaşasın, biz kazandık!
* Yok artık! Bu kadarı da fazla.

Alıcıyı Harekete Geçirme İşlevi

⇉ Mesajın, alıcıyı bir harekette bulunacak biçimde etkilemesi amacıyla gönderilmesidir.

* Camı kapatabilir misiniz?
* Derslere zamanında gelin.

Kanalı Kontrol İşlevi

⇉ İletinin alıcıyı denetleme amacıyla gönderildiği işlevdir.

⇉ Bu işlevde amaç, iletişimin sürdürülmesini sağlamaktır.

* Sesim arka tarafa ulaşıyor mu?
* Yarın erkenden yanımda olun, tamam mı?

Dil Ötesi İşlev

⇉ Bu işlevde mesajın amacı dil ile ilgili bilgi vermektir.

* Türkçede ilk heceden sonra "o,ö" bulunmaz.
* Sıfatlar isimleri niteler veya belirtir.

Şiirsel (Sanatsal) İşlev

⇉ İletinin, alıcının duygularına hitap etmesi ve onda çağrışımlar uyandırması amaçlanır.

⇉ Sözcükler, yan ve mecaz anlamlarıyla kullanılır.

* İkimiz birden sevinebiliriz, göğe bakalım ...

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

SÖZCÜKTE ANLAM

⇉ İnsanlar arasında iletişimi sağlayan dilin en küçük birimine **sözcük** denir. Her sözcük, kullanıldığı yere göre farklı anlamlar kazanır. Bu durum sözcüğün bağlam özelliğidir.

* Ödevlerini haftaya yetiştirmelisin. → tamamlamak, bitirmek
* Bu haberi, hemen ona yetiştirmiş. → söylememesi gereken söylemek
* Kuru ekmek ve benzini güç yetiştiriyoruz. → yetmesini sağlamak
* Müjdeyi arkadaşlarıma yetiştirmeliyim. → iletmek, duyurmak
* Evinin bahçesinde çiçekler yetiştiriyor. → üretmek, büyütmek

Yukarıdaki cümlelerde "yetiştirmek" sözcüğü beş farklı anlamda kullanılmıştır.

Gerçek anlam | Yan anlam | Mecaz anlam | Terim anlam

SÖZCÜKTE ANLAM ÖZELLİKLERİ

Gerçek (Temel) Anlam

⇉ Sözcüğün akla gelen ilk anlamıdır.

⇉ Gerçek anlam, sözlükte ilk sırada yer alır.

* Senin bu **ellerinde** ne var bilmiyorum, göğe bakalım. (tutma organı)
* **Dişlerini** düzenli olarak fırçalar. (çiğneme organı)
* Uzun yıllar boyu şiir **yazdı**. (yazmak eylemi)
* Top oynayan çocuklar camı **kırdı**. (parçalara ayırmak)

ÖRNEKTİR - MURAT YAYINLARI

* Aldığım ganta çok büyükmüş.
  ↳ boyut
* Yaşamını iyilik yapmaya adadı.
  ↳ ömür, hayat

Yan Anlam

⇒ Sözcüğün gerçek anlamdan uzaklaşmadan kazandığı yeni anlamlardır.

* Bebeğin ateşi bir türlü düşmedi.
  ↳ vücut ısısı
* Elindeki kör bıçakla salata yapamazsın.
  ↳ keskin olmayan
* Yarın, akşama kadar boşum.
  ↳ işi olmayan, işsiz
* Yetiştirdiğimiz öğrenciler geleceğimizdir.
  ↳ eğitim, öğretim sağlanak

> NOT: Yan anlam, yakıştırmaca yoluyla kazandırılabilir. Bu noktada insana ya da hayvana ait bir organla o kavram arasında ilişki kurulabilir. Buna yakıştırmaca yoluyla yan anlam denir.

* Derenin yatağı
* Defterin yaprağı
* Çekmecenin gözü
* Testerenin dişleri
* Dağın eteği
* Ayakkabının burnu

⇒ Altı çizili sözcükler yakıştırmaca yoluyla yan anlam kazanmıştır.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Mecaz Anlam (Değişmece)

⇒ Bir sözcüğün sözlük anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı yeni anlama **mecaz anlam** denir. Mecaz anlamda kullanılan sözcükler genellikle soyut anlam kazanır.

* Aldığımız maç biletleri **yandı**.
  ↳ geçerliliğini yitirmek
* Bu **boş** sözlerle oyalanamam.
  ↳ gereksiz.
* İçeride **derin** bir sessizlik vardı.
  ↳ yoğun
* Ortaya attığı iddialar **gürük** çıktı.
  ↳ temelsiz, kanıtsız.
* Beni çok **sıcak** karşıladılar.
  ↳ samimi, sevgi dolu
* **İnce** davranışları bizi büyüledi.
  ↳ kibar, zarif

⚠ DİKKAT: Mecaz anlam soruları, "Aşağıdaki altı çizili sözcüklerden hangisinde mecazlı söyleyiş **yoktur**?" biçiminde gelebilmektedir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

MECAZ ANLAM OLUŞTURMA YOLLARI

1. İSTİARE

⇒Benzetmenin iki temel öğesinden (benzeyen ve kendisine benzetilen) birinin kullanılmasıyla yapılan bir söz sanatıdır. istiareler mecaz anlam oluşturur.

* Kurban olam beşikte yatan kuzuya.

Bu dizede "bebek" kuzuya benzetilip "bebek" sözcüğü söylenmemiş. (istiare, mecaz oluşturmuş.)

2. TEŞHİS (KİŞİLEŞTİRME)

⇒ insan dışındaki varlık ya da kavramlara insan özelliği verilmesidir.

* Ay, denize şarkısını söylüyor bu gece.

↓ insan dışı — insan özelliği verilmiş. (teşhis, mecaz oluşturmuş.)

3. BENZETME (TEŞBİH)

⇒ Aralarında anlam ilgisi kurulabilecek iki varlıktan zayıf olanın güçlü olana benzetilmesidir.

* Yalnızlık bir duvar gibi karşımda duruyor.

↓ benzeyen — ↓ kendisine benzetilen (benzetme, mecaz oluşturmuş)

4. TARİZ (İĞNELEME)

⇒ Bir sözü karşıt anlamını düşündürecek biçimde kullanmaktır.

* Beni o kadar özlemiş ki günlerdir aramadı.

(Anlatılmak istenen karşıt anlam – mecaz oluşturmuş.)

ÖRNEKTİR - MURAT YAYINLARI

5. KİNAYE

⇒ Bir sözün hem gerçek hem mecaz anlama gelecek biçimde kullanılmasıdır.

* Tarlalara hasat zamanı gelince çiftçinin yüzü güldü.
  → Hem gerçek hem mecaz anlamlı.
  (mecaz oluşturmuş.)

Terim Anlam

⇒ Sözcüğün bir bilim, sanat dalı veya meslekle ilgili özel bir kavramı karşılamasıdır.

* Trigonometri, türev, integral → Matematik
* Sıfat, fiil, tümleç → Türkçe
* Nota, akor, melodi → Müzik
* Kinaye, beyit, kafiye → Edebiyat terimleridir.

NOT: Bir sözcük birçok dalda terim anlamda kullanılabilir.

* Bitkinin kökü → Biyoloji
* Sözcüğün kökü → Türkçe
* Köklü sayılar → matematik

⇒ Bazı kelimeler terim olmadığı hâlde cümlede terim anlam kazanabilir.

* İki yamacın birleştiği su bölümü çizgisine sırt denir.

Altı çizili sözcük, coğrafya terimi olarak kullanılmıştır.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

ANLAM İLİŞKİSİ BAKIMINDAN SÖZCÜKLER

Eş Anlamlı (Anlamdaş) Sözcükler

⇒ Yazılışları farklı, anlamları aynı sözcüklerdir.

- Mektep → okul
- Delil → kanıt
- cevap → yanıt
- medeni → çağdaş
- ihtimâl → olasılık
- garp → batı
- cenk → savaş
- mahalli → yerel
- menfaat → çıkar
- lisan → dil

Zıt (Karşıt) Anlamlı Sözcükler

⇒ Anlamca birbirinin karşıtı, tersi olan sözcüklerdir.

- ceza → ödül
- ırak → yakın
- mazlum → zalim
- düşman → dost
- soyut → somut
- yanıt → soru
- yadsımak → kabul etmek
- bağnaz → çağdaş
- savaş → barış
- gizli → bariz

KATI ⟨ sıvı / yumuşak

Bir sözcüğün birden fazla karşıt anlamlısı olabilir.

DİKKAT: Bir sözcüğün olumsuzu, o sözcüğün zıddı değildir!

"başlamak" sözcüğün zıddı başlamamak değil "bitirmek"tir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

NOT: "güzel - güzel değil / tatlı - tatsız" sözcükleri zıtlık oluşturmaz.

Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

⇒ Yazılış ve okunuşları aynı, anlamları farklı sözcüklerdir.

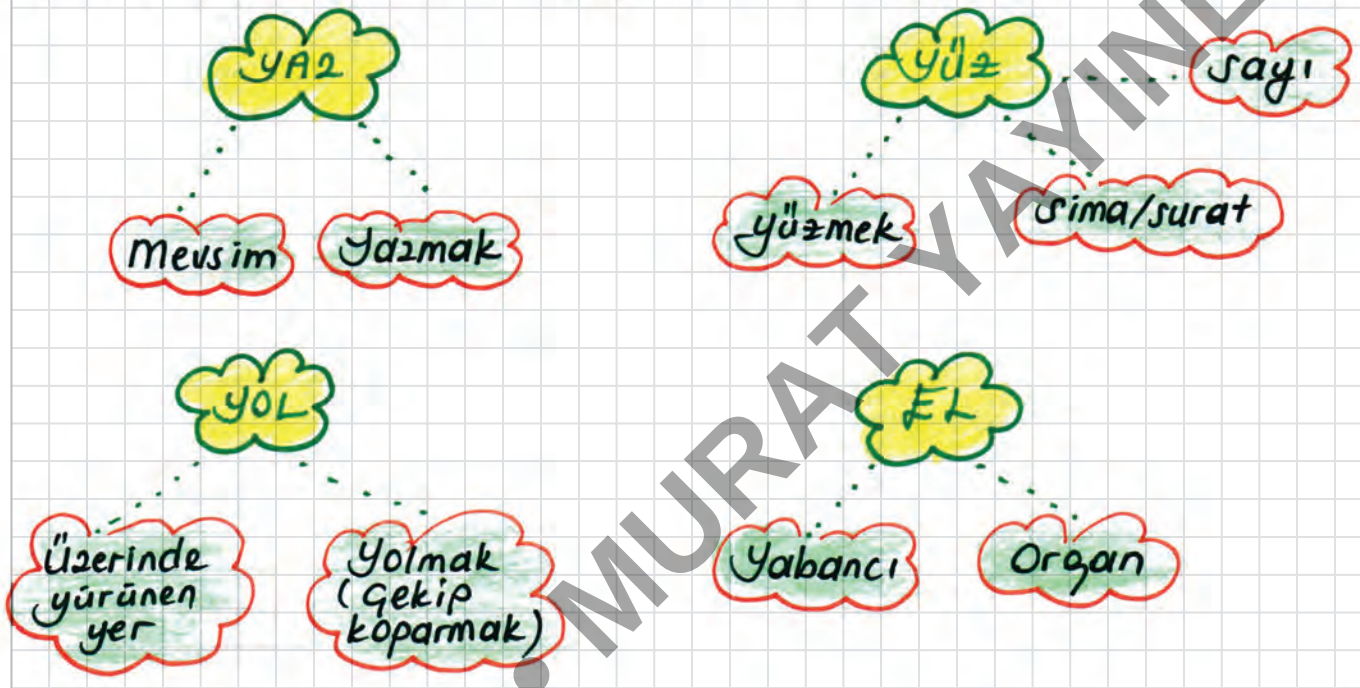

* Her yaz yeni şiirler yazıyor.
* Yüzünde masumluk vardı.
* Yol kenarındaki çiçekleri yoldular.
* Yüzmeyi tatilde öğrendim.

Yol
Yol-mak
... Eş sesli

Yüz
Yüz-mek
... Eş sesli

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

⚠ DİKKAT: Bazı sözcükler, sesteş gibi görünmelerine rağmen düzeltme işareti(^)'nin varlığı sebebiyle birbirinden ayrılır. Bu sözcüklerin yazılışları farklı olduğundan sesteş kabul edilmezler.

* Yar (uçurum) ⟷ yâr (sevgili)
* Adem (yokluk) ⟷ âdem (insan)
* aşık (eklem kemiği) ⟷ âşık (seven, sevdalı)
* alem (bayrak) ⟷ âlem (dünya)
* adet (sayı) ⟷ âdet (gelenek)

⇒ Bir sözcüğün yan ya da mecaz anlamlısı o sözcüğün sesteşi değildir!

* Gözleri denizi andırıyordu. → Gerçek anlam
* Çekmecenin gözünden kalemini aldı. → Yan anlam
* İyice gözümden düştün. → Mecaz anlam

SÖZCÜKTE ANLAM OLAYLARI

Ad Aktarması (Mecazımürsel)

⇒ Benzetme amacı güdülmeden bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılmasına ad aktarması denir.

* Maç sonunda tüm stat ayağa kalktı. (stat: taraftar) } Yer-insan ilişkisi
* Turgut Uyar okumayı çok severim. (Turgut Uyar: eserleri) } Yazar-eser ilişkisi
* Gemi, İzmir'e yanaştı. (İzmir'e: liman) } Parça-bütün ilişkisi
* Sobayı yakıp etrafına oturdular. (soba: kömür-odun) } iç-dış ilişkisi
* Konser için evden izin aldım. (evden: aile) } Yer-insan ilişkisi
* Gökten bereket yağıyordu sanki. (bereket: yağmur) } Neden-sonuç ilişkisi

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Dolaylama

⇒ Tek sözcükle anlatılabilecek bir kavramın, birden çok sözcükle aktarılmasına **dolaylama** denir.

* Derya kuzusu ⟶ Balık
* Altın boynuz ⟶ Haliç
* Ulu Önder ⟶ Atatürk
* Taçsız Kral ⟶ Metin Oktay
* Bozkırın tezenesi ⟶ Neşet Ertaş
* Kara elmas ⟶ kömür
* Ege'nin incisi ⟶ İzmir
* Yavru vatan ⟶ Kıbrıs
* Kara kıta ⟶ Afrika
* Hayat arkadaşı ⟶ eş

Bir kavramın dolaylama olabilmesi için yaygın olarak kullanılması gerekir.

Güzel Adlandırma

⇒ Olumsuz olarak algılanabilecek bazı varlık, durum ya da nesneleri daha güzel bir biçimde ifade etmeye **güzel adlandırma** denir.

* kel: tarama engelli
* ölüm: son yolculuk
* verem: ince hastalık
* cin: üç harfliler
* kör: görme engelli
* tuvalet: yüz numara, ayak yolu
* hastalanmak: şifayı kapmak

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Deyim Aktarması

⇒ Bir sözcüğün benzetme amacı ile başka bir sözcük yerine kullanılmasıdır.

İnsandan doğaya aktarım	Doğadan insana aktarım	Doğadan doğaya aktarım	Somuttan soyuta aktarım
Bulutlar ağlıyor bu gece.	Arkadaşım, çok olgun biridir.	Güneş, dağın eteklerine akıyordu.	Onun yürekli biri olduğu belliydi.

Duyu Aktarımı

⇒ Bir duyuya ait bir özelliğin başka bir duyu ile ifade edilmesidir.

* Keşkin (dokunma) nane kokusu (koklama) evi sardı.
* Tatlı (tatma) bakışları (görme) beni büyüledi
* Dışarıdan acı (tatma) bir feryat (duyma) duyuldu.
* Kadife (dokunma) sesi (duyma) beni büyüledi.

Anlam Daralması

⇒ Geniş bir kavram alanına sahip bir sözcüğün tek bir anlamı kapsar duruma gelmesidir.

* "davar" → Geçmişte: mal, mülk, eşya anlamında iken
  Günümüzde: Koyun, keçi anlamında kullanılır.
* "erik" → Geçmişte: Şeftali, kayısı, zerdali anlamlarında iken
  Günümüzde: Tek bir tür meyve için kullanılır.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Anlam Genişlemesi:

⇒ Bir sözcüğün dar bir anlamdan daha geniş bir anlam alanına geçmesidir.

* "araba" → Geçmişte : Atlı araba anlamında iken
  Günümüzde: Motorlu taşıtların tamamını karşılar.

* "ödül" → Geçmişte : Güreşte başarılı olanlara verilen mükâfat.
  Günümüzde: Bütün başarılı sonuçlara verilen mükâfat.

Anlam Başkalaşması

⇒ Bir sözcüğün eski anlamlarını kaybederek yeni anlamlar kazanmasıdır.

* "tütün" → Geçmişte : Duman
  Günümüzde: Endüstri bitkisi

* "koca" → Geçmişte : Yaşlı adam
  Günümüzde: Kadının eşi

SOMUT VE SOYUT ANLAM

Somut Anlam

⇒ Beş duyu organından herhangi biri ile algılanabilen kavramlardır.

* su, rüzgâr, ses, ışık, hava ...

Soyut Anlam

⇒ Beş duyu organı ile algılanamayan; zekâ, sezgi, inanç, bilinçaltı, duygu ya da düşüncelerle algılanabilen kavramlardır.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

* korku, cesaret, Tanrı, aşk, huzur...

SOMUTLAMA

NOT: Bazı sözcükler, kullanıldıkları cümleye ya da aldığı eke bağlı olarak somut ya da soyut hâle gelebilir.

SOYUTLAMA

Somutlama

⇒ Soyut anlamlı bir sözcüğün cümledeki anlamına bağlı olarak somut anlam kazanmasıdır.

↝ Heves, umut, iddia, değer sözcükleri soyuttur.

* Bütün heveslim kırıldı.
* Yüreğinizde umutlar filizlensin.
* Avukatı, tüm iddiaları çürüttü.
* Bu ülke büyük değerler yetiştirdi.

SOMUT ANLAM KAZANDILAR.

⚠ DİKKAT: ÖSYM, özellikle "somutlama" üzerinde durmaktadır.

Soyutlama

⇒ Somut anlamlı bir sözcüğün cümledeki anlamına bağlı olarak soyut anlam kazanmasıdır.

↝ açı, yol, yürek sözcükleri somuttur.

* Olaya farklı açıdan bakar mısın?
* Bu işin başka bir yolu olmalı.
* Onunla konuşmak yürek ister.

SOYUT ANLAM KAZANDILAR.

ÖRNEKTİR - MURAT YAYINLARI

Yansıma Sözcükler

⇒ Doğadaki seslerin taklit edilmesi yoluyla oluşan ve bir anlamı olmayan sözcüklerdir.

→ Gıt, tak, tık, vız, hav, miyav ...

NOT: Yansıma sözcükler ek alarak anlam kazanabilirler. İsim ya da fiil görevinde kullanılabilirler.

vız > vızıl-tı
gıt > gıt-ır-tı

NOT: Yansıma sözcüklerin kökleri isim soyludur.

İsim

Tık-ır-tı
Pat-ır-tı
Gür-ül-tü

Fiil

vız-ıl-da-mak
küt-ür-de-mek
hor-ul-da-mak

DİKKAT: "Işıltı, pırıltı, parıltı" gibi sözcükler ses taklidi yoluyla oluşmadığı için yansıma değildir.

⇒ Bazı sözcükler cümlede kazandığı anlama göre yansıma özelliği kazanabilir.

* Ayakkabıları gıcır gıcırdı. (yeni)
* Kapı gıcırtısına oynar. (yansıma)

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

İkilemeler

⇒ Anlatımı etkili kılmak ya da pekiştirmek amacıyla yapılan sözcük tekrarına ikileme denir.

↳ İkilemeler farklı biçimlerde oluşturulabilir:

İkilemeler için soru tarzları:

⇒ "..... hangisinde ikileme farklı bir yolla oluşturulmuştur?"

⇒ ↳ eski püskü → biri anlamlı biri anlamsız,

✓ ↳ eften püften → ikisi de anlamsız,

↳ eğri büğrü → biri anlamlı biri anlamsız,

↳ yarım yamalak → biri anlamlı biri anlamsız,

↳ çer çöp → biri anlamlı biri anlamsız sözcüklerle kurulmuş.

⇒ "..... hangisinde ikileme sözcük türü bakımından ötekilerden farklıdır?"

⇒ × ..... hızlı hızlı (zarf) koşuyor.

× ..... beyaz beyaz (sıfat) çiçekler.

↳ Sözcük türleri konusunda işlenecektir.

> NOT:
> İkilemeler ayrı yazılır. Araya noktalama işareti konmaz.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Sözcüklerde Genel ve Özel Anlamlılık

⇒ Bir varlığı ait olduğu kavram alanı içinde topluca ele alan sözcükler genel anlamlı; tek bir varlığı karşılayan sözcükler ise özel anlamlıdır.

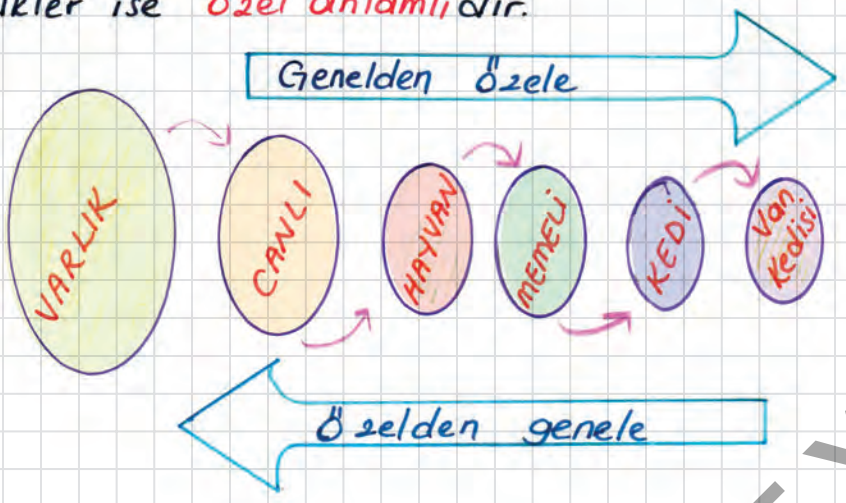

* Çiçekler içerisinde en sevdiğim papatyadır.
  Genelden Özele

* Deneme, düz yazı türlerinin en öznelidir.
  Özelden Genele

NOT: Bazı kavramlar cümle içinde bir türün tamamını karşılayacak biçimde kullanılabilir.

⇒ Kitap, en sadık dosttur.
genel

⇒ Çocuk, evin neşesidir.
genel

Nicel ve Nitel Anlamlı Sözcükler

Nicel Anlam

⇒ Bir varlık ya da kavramın ölçülebilen, sayılabilen durumunu bildiren sözcükler nicel'dir. Bu sözcüklerin cümlede kazandırdığı anlama nicel anlam denir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

* Oturduğumuz bina çok yüksek.
* Evine yakın bir okula gidiyor.
* Her sabah bir bardak su içer.

} Altı çizili sözcükler ölçülebilir, sayılabilir olduklarından niceldir.

Nitel Anlam

⇒ Bir kavramın "nasıl" olduğunu belirten; durum, biçim, renk, özellik gibi niteliklerini ifade eden kavramlar niteldir. Nitel kavramlar ölçülemez ve sayılamaz.

* Arkadaşım, akıllı bir insandı.
* Mavi denizin dalgalarını izliyorduk.
* Eski binaların tamamını yıkmışlar.

} Altı çizili sözcükler ölçülemez, sayılamaz. Dolayısıyla niteldir.

Sözcüklerde Çok Anlamlılık

⇒ Bir sözcüğün kullanıldığı cümlelere göre farklı anlamlar kazanmasıdır.

* Aldığı not sayesinde tüm sınıfı geçti.
  ↳ arkada bırakmak.
* Arkadaşımın hastalığı bana geçti.
  ↳ bulaşmak
* Bu zor zamanlar elbet geçer.
  ↳ sona ermek
* Bütün gününü ders çalışarak geçirdi.
  ↳ harcamak
* Futbolcularımızın başarısı tarihe geçti.
  ↳ yazılmak
* Burada senin kuralların geçmez.
  ↳ kabul edilmemek

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bir sözcüğün kullanıldığı cümlelerde farklı anlamlar oluşturması çok anlamlılık oluşturur.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Kalıplaşmamış Söz Öbekleri

⇒ İki ya da daha fazla sözcüğün bir araya gelerek tek bir kavramı karşılar biçimde kullanılması kalıplaşmamış söz öbeklerini oluşturur.

Yazarın son eseri gerek konusu gerek içeriği bakımından yeni bir çığır açıyor. Eserini oluştururken kimsenin ayak izine basmadığı. Öyle belli ki onun eserlerinde geçmişe dair hiçbir duruma rastlayamazsınız.

Parçada verilen altı çizili sözle "eserin özgünlüğü, benzersizliği" anlatılmak istenmiştir.

Her okurun bir eserden beklentisi farklıdır. Okuduklarından bir şey öğrenmek isteyeni de var; eserin, kalbini titretmesini bekleyen de. Bana göre ise gerçek eser, zihni yürekle aynı potada eriten eserdir.

Parçada verilen altı çizili sözle "aklın getirileri ve duyguları birleştiren bir eser"den söz edilmektedir.

Şair, son şiirini yazarken kaleminin mürekkebini yaşamla yoğurmuş adeta. Yazılmış her satırda kendi yaşamımızın kıyılarında geziniyoruz.

Parçada verilen altı çizili söz öbeğinde "şiirde gerçek yaşamın ele alındığı" vurgulanmıştır.

⚠ DİKKAT: ÖSYM, kalıplaşmamış söz öbeklerinden her yıl soru sormaktadır.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

KALIPLAŞMIŞ SÖZ ÖBEKLERİ
DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

Deyimler

=) Anlatımı etkileyici kılmak amacıyla en az iki sözcüğün kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşturduğu söz öbeğine deyim denir.

* Tüm öğrenciler söylediklerime dikkat kesildi.
  ↳ çok dikkatli dinlemek
* Ne kadar çabalasam boş, yerinde sayıyor.
  ↳ değişmemek, gelişmemek
* Kantinde konuşanlara kulak kabartmış dinliyor.
  ↳ gizlice dinlemek
* Yazdığı son kitabı da ince eleyip sık dokuyor.
  ↳ titiz davranmak

Deyimlerin Özellikleri

- Deyimler kalıplaşmış söz öbekleridir. Sözcükler ve sözcüklerin yeri değiştirilemez.

  => "İki lafı bir araya getirememek" yerine; "iki sözü bir araya getirememek" diyemeyiz.

- Deyimi oluşturan sözcükler genellikle mecaz anlamlıdır. Dolayısıyla bu sözcükler gerçek anlamlarından uzaktır.

  => Yüreğinin yağı erimek, sevgi beslemek, dilini tutmak, ayak diremek ...

- Deyimler genellikle yarşı bildirmez. Çoğu mastar eki (-mek, -mak) almış biçimdedir.

  => Açığa vurmak, kulak kabartmak, sözden düşmek ...

- Bazı deyimler gerçek anlamlıdır.

  => Para ile değil sıra ile ...

ÖRNEKTİR - MURAT YAYINLARI

- Deyimler birden çok sözcükten oluşur. Tek kelimelik deyim olmaz. ⇒ başvurmak
- Deyimlerin büyük bir bölümü söz öbeği biçimindedir. Az sayıda deyim, cümle durumundadır. ⇒ Adı çıkmış dokuza inmez sekize.
- Deyimler, kullanıldığı cümleye göre çekim eki alabilir. ⇒ Bu ayrıntılar gözümden kaçmış.

⚠ DİKKAT: Atasözleri, kural ya da yargı bildirir. Deyimler bildirmez.

Herkesin tenceresi kapalı kaynar. (ATASÖZÜ)

Tencerede pişirip kapağında yemek. (DEYİM)

- Deyimler ulusal nitelik taşıyan sözlerdir. ⇒ Ağzından yel alsın...
- Bazı deyimler birbirinin zıt anlamlısı, bazıları ise eş anlamlısı olabilir. ⇒ pot kırmak = çam devirmek (Eş anlamlı)

⇓

ayağı alışmak × ayağını kesmek (Zıt anlamlı deyimlerdir.)

NOT: Deyimler açıklamasıyla verilebilir.
"Aşağıdakilerden hangisinde deyim açıklamasıyla verilmiştir?" ÖSYM'nin soru tarzıdır.

Annesi çok kirli çıkı.
Parası yok gibi görünüyor ama iyi para biriktiriyor.

ÖRNEKTİR - MURAT YAYINLARI

ATASÖZLERİ

⇒ Uzun süreli deneyimler ve gözlemler sonucu atalarımızın ortaya koyduğu kısa ve özlü sözlerdir.

⇒ Atasözleri ulusaldır. Ulusun ortak ürünüdür.

⇒ Her atasözü halkın ortak düşüncelerini ve inanışlarını yansıtır.

⇒ Atasözlerinin nasihat verici bir özelliği vardır.

- Körle yatan şaşı kalkar.
- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
- Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun.
- Ne ekersen onu biçersin.

Atasözlerinin Özellikleri

- Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Atasözlerinin sözcükleri değiştirilip yerlerine başka sözcükler getirilemez, sözcüklerin yeri değiştirilemez.

→ Sütten ağzı yanan ayranı üfleyerek içer. ✗

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. ✓

- Atasözleri yargı bildirir. Çoğunlukla cümle biçimindedir.

→ Ekmeden biçilmez.

- Bazı atasözlerinde yüklem söylenmez. Eksiltili cümle biçimindedir.

→ Az veren candan, çok veren maldan... (verir.)

- Atasözleri kural niteliğindedir.
- Atasözleri genellikle gerçek anlamdan uzaktır. Mecaz anlamlı atasözleri çoğunluktadır.

→ Gülü seven dikenine katlanır.

→ El, elden üstündür.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

• Bazı atasözleri sadece gerçek anlamlıdır.

→ Bal bal demekle ağız tatlanmaz.

→ Son pişmanlık fayda etmez.

• Bazı atasözleri hem gerçek hem mecaz anlamlı olabilir. Bu durumda kinaye sanatı yapılmış olur.

Her ağacın meyvesi olmaz.

Kavak ağacının meyvesi yok. (gerçek anlam.)

Her insanın verimli olması şart değildir. (mecaz anlam)

Gülü seven dikenine katlanır.

Gülü seven kimse dikenini önemsemez. (gerçek anlam.)

İnsan sevdiği kimselerin kusurlarını önemsemez. (mecaz anlam.)

• Kimi atasözleri doğrudan kimi atasözleri dolaylı öğüt verir.

→ Ayağını yorganına göre uzat.
→ Yoldan kal, yoldaştan kalma.
→ Girkefe taş atma, üstüne sıçrar.

→ Doğrudan öğüt içeren atasözleri.

→ Bal bal demekle ağız tatlanmaz.
→ Korkunun ecele faydası yoktur.
→ Taşıma su ile değirmen dönmez.

→ Dolaylı öğüt içeren atasözleri

• Atasözlerinde genellikle olumlu öğütler verilir. Kötü durumlar öğütlenmez. Bazı atasözlerinde olumsuz öğütler verir. Buna söylence denir.

⊗ Merhametten maraz doğar.
⊗ Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

• Bazı atasözleri birbiriyle çelişebilir.

→ İyilik eden iyilik bulur. X İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı.

→ Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış. X Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

• Kimi atasözleri ise yakın anlamlı ya da aynı anlamlı olabilir.

→ Acele bir ağaçtır, meyvesi pişmanlık.
Acele işe şeytan karışır.
Acele giden ecele gider.

Akıl adama sermayedir.
Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.
Akıl olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta.

Acele etmenin olumsuzluk yaratabileceği!

Akıllı olmanın önemi!

içerdikleri mesajdır.

Deyim ve Atasözlerinin Farkları

* Atasözleri bir yargı bildirirler, deyimler bir kavram ya da durum bildirirler.

* Herkesin tenceresi kapalı kaynar. → atasözü

Tencerede pişirip kapağında yemek. → deyim

* Deyimlerde öğüt, yol göstericilik yoktur. Atasözleri ise nasihat içerir.

Güvenme dostuna, saman doldurur postuna. → atasözü

Burnunun dikine gitmek. → deyim.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

- Bazı atasözleri kısa öykü biçiminde olabilir.

*Yengece, "Niçin yan yan gidersin?" demişler; "Serde kabadayılık var." demiş.

- Atasözleri töre, yaşam tarzı ve gelenekleri özünde barındırır.

*Kız beşikte, ceyiz sandıkta.

*Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.

*At, yiğidin yoldaşıdır.

- Bir inanışı bildirebilir.

*Arayan Mevlasını da bulur, belasını da.

*Azrail gelince oğul, uşak sormaz.

- Doğa olayları ile ilgili nasihat verebilir.

*Yazın başı pişenin kışın aşı pişer.

*Mart dokuzunda sıra yak, bağ buda.

- Atasözleri kısa ve özdür. Gereksiz sözcüklere yer verilmemiştir.

*Civi civiyi söker.

*Ekmeden biçilmez.

*Taş yerinde ağırdır.

Ağaç, yaş iken eğilir.

Can çıkar, huy çıkmaz.

Körle yatan şaşı kalkar.

NOT: "Özdeyiş" bir konu üzerine en çok bilinmesi gereken şeyi birkaç sözcükle çarpıcı biçimde açıklamaktır.

NOT: Atasözleri için soru tarzları:

..... hangisinde mecazlı bir söyleyiş yoktur?

... hangisi ..... atasözünün anlamını içermez?

.... hangisi diğerlerine ters düşmektedir?

.... hangisi anlamca birlikte verilen durumla uyuşmaz?

.... hangisi hem gerçek hem mecaz anlamlıdır?

biçimlerinde çıkabilmektedir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

CÜMLEDE ANLAM

⇒ Sözcükler bir araya gelerek cümleleri, cümleler bir araya gelerek paragrafı oluşturur. Dolayısıyla cümleyi anlamak için sözcüklerin anlamının bilinmesi ne kadar önemliyse paragrafı anlayabilmek için de cümlenin anlamını kavramak o kadar önemlidir.

⇒ Cümlenin metin içinde kazandığı anlam, cümlenin anlamını verir.

DİKKAT: Bir metinde gerçek anlamlı sözcüklerle kurulmuş cümlelerin varlığı metnin bilimsel ya da öğretici bir metin olduğunu; mecaz anlamlı sözcüklerin, cümlelerin varlığı ise metnin edebi/sanatsal bir metin olduğunu gösterir.

Gamurlu yollarda yürüdü. — Gerçek anlam

Yüreğinin gamurlu kıyıları vardı. — Mecaz anlam

CÜMLEDE ANLAM SORULARI

- Hangi iki yargı birbiriyle çelişir?
- Bu cümle hangisiyle sürdürülemez?
- Düşünce akışına göre hangisi gelir?
- Hangi iki cümle anlamca en yakındır?
- ...hangisinde aynı düşünce farklı biçimde dile getirilmiştir?

biçimlerinde sorulabilir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

KANITLANABİLİRLİKLERİNE GÖRE CÜMLELER

Nesnel Anlatım

⇒ Anlatımın herkesçe kabul edilebilecek nitelikte ve tartışmaya kapalı olmasıdır. Nesnel bir anlatımda kişinin duygu ve düşüncelerine yer verilmez. Kullanılan ifadeler kişiden kişiye farklılık göstermez.

* Cemal Süreya II. Yeni sanatçılarındandır.
* Yazarın son romanı 348 sayfadan oluşuyor.
* Ülkemizin üç tarafı denizlerle çevrilidir.
* Divan edebiyatını başlatan sanatçı Hoca Dehhani'dir.

Nesnel Anlatımın Özellikleri

- Genelgeçerdir.
- Kanıtlanabilir.
- Yansızdır. (Tarafsızdır.)
- Tartışmaya kapalıdır.
- Yoruma kapalıdır.
- Objektiftir.

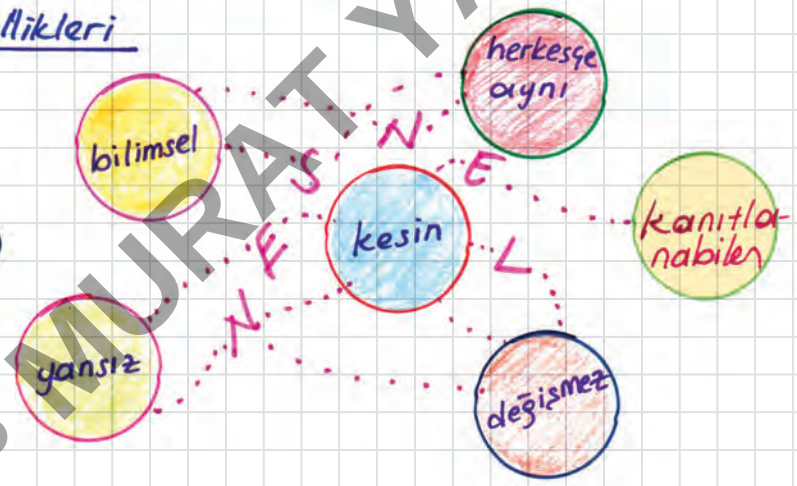

Öznel Anlatım

⇒ Anlatımın yazarın duygu ve düşüncelerini içermesidir. Öznel bir anlatımda kişiden kişiye farklılık gösteren yargılara yer verilir.

* Cemal Süreya II. Yeni'nin en başarılı şairidir.
* Yazarın son romanı etkili bir dille oluşturulmuş.
* Ülkemiz eşsiz manzaralar sunar bize.
* Divan edebiyatı sanatçıları özgündür.

Yukarıda verilen altı çizili sözcükler kişiden kişiye değişebilir yargılar içerdiğinden özneldir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Öznel Anlatımın Özellikleri

- Kişiden kişiye değişir. (Göreceldir.)
- Kanıtlanamaz.
- Yanlıdır.
- Tartışmaya açıktır.
- Yoruma açıktır.
- Subjektiftir.

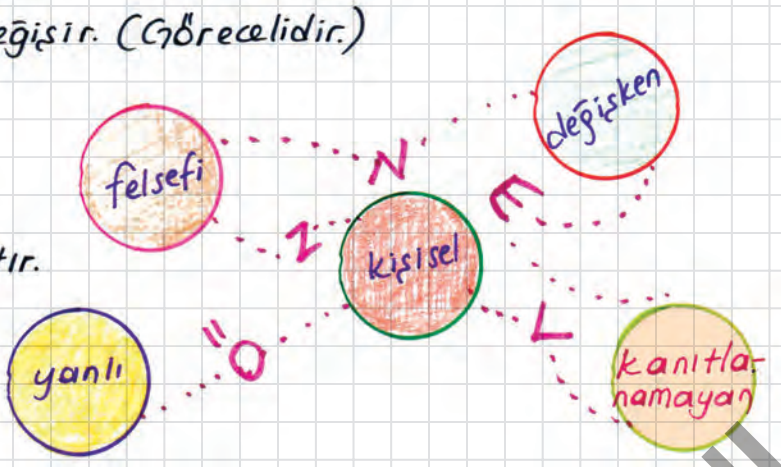

ANLATIM ÖZELLİKLERİNE GÖRE CÜMLELER

□ Doğrudan Anlatım

⇒ Önceden söylenmiş bir sözün, hiç değiştirilmeden alıntı yapılarak aktarılmasına doğrudan anlatım denir. Doğrudan anlatım cümlelerinde söz genellikle tırnak içinde verilir.

* Sait Faik Abasıyanık, "Yazmasam deli olacaktım." der.
* Doktor, "Kendine dikkat etmelisin." dedi.
* Öğretmenimiz, "Yarın sınav olacaksınız." demiş.

NOT: Bazı cümlelerde alıntı tırnak içinde verilmeyebilir. → Yemekten sonra eve gideceğiz, dediler.

□ Dolaylı Anlatım

⇒ Bir sözün, söyleyen kişinin söylediği biçimden daha farklı şekilde aktarılmasına dolaylı anlatım denir.

* Öğretmenimiz, yarın sınav olacağımızı söyledi.
* Doktor, kendime dikkat etmem gerektiğini söyledi.
* Bu kitapların tamamını okuyacağını ifade etti.

DİKKAT: Bir cümlenin dolaylı anlatıma sahip olması için başkasından duyulanın ifade edilmesi gerekir.

* "Okula gelmeyeceğim." dedi. (doğrudan)
* Okula gelmeyeceğini söyledi. (dolaylı)

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

Tanım Cümlesi

⇒ Bir kavram ya da varlığın ne olduğunu herhangi bir özelliğini ele alarak belirlemeye tanım denir. Bu amaçla kurulan cümleler tanım cümlesidir.

⇒ Tanım, nesnel ya da öznel olabilir.

NOT: Tanım, bir şeyin "nedir?" ya da bir kimsenin "bu kimdir?" sorusuna verilen yanıttır.

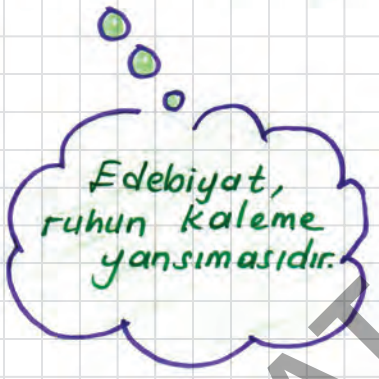

Öznel Tanım

Tanıma duygu ve düşünceler katılır.

Müzik, insan ruhunu besleyen bir sanattır. (müzik nedir?)

Nesnel Tanım

Duygu ve düşüncelere yer verilmez.

Eğitim ve öğrenim faaliyetlerinin yürütüldüğü yere okul denir. (Okul nedir?)

DİKKAT: Tanım cümleleri gereklilik, şart, istek anlamları içermez.

→ Eleştiri öznel olmalıdır. (tanım değil.)

→ Çok çalışırsa kazanabilir. (tanım değil.)

Tanımla ilgili sorular "Anlatım Biçimleri ve Düşünceyi Geliştirme Yolları" başlığı altında da gelebilir.

ÖRNEKTİR • MURAT YAYINLARI

CÜMLEDE ANLAM İLİŞKİLERİ

Neden (Sebep)-Sonuç Cümleleri

⇒ Bir durum, iş ya da oluşu nedenini bildirerek ortaya koyan cümlelerdir.

* Yağmurda dışarı çıktığı için hastalandı.
  (neden - gerekçe) (sonuç)
* Bizleri özlediğinden buralara gelmiş.
  (neden - gerekçe) (sonuç)
* Sınava çalışacağım diye yine uyumamış.
  (neden - gerekçe) (sonuç)
* Terden sırılsıklam olmuş.
  (neden - gerekçe) (sonuç)
* Seni aramadım çünkü saat geç olmuştu.
  (sonuç) (neden - gerekçe)
* Kitap okuduğundan dolayı düzgün cümleler kuruyor.
  (neden - gerekçe) (sonuç)

ÖNEMLİ !!
Neden-sonuç cümlelerinde neden de sonuç da gerçekleşir.

NOT: Neden-sonuç ilişkisi iki cümle arasında olabilir.

Geldim çünkü özledim.
(1. cümle) (2. cümle)

⇒ Neden-sonuç ile ilgili soru tarzları:

Yargı, aşağıdakilerin hangisinde gerekçesiyle verilmiştir?

..... hangisinde bir yargı nedeniyle verilmiştir?

..... hangi cümle kendinden önceki yargının nedeni durumundadır?

⇒ Neden-sonuç cümlelerini bulmanın kolay yolu:

Cümlenin sonuç yargısına "neden?, niye?, ne diye?..." sorularını sormaktır.

* Pikniğe gidemediği için mutsuz oldu.

(Niçin mutsuz oldu? = Pikniğe gidemediği için) → Neden-sonuç.

ÖRNEKTİR - MURAT YAYINLARI